

УДК 347.965

Євгеній Шкребець,*здобувач кафедри загальноправових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню шляхів удосконалення адміністративного законодавства щодо забезпечення діяльності адвокатури в Україні. На підставі аналізу наукових поглядів та відповідних нормативно-правових актів розроблено авторське бачення подальшого розвитку інституту адвокатури в Україні на сучасному етапі. Встановлено необхідність визначення нових підходів та напрямів діяльності адвокатури загалом та її органів самоврядування, серед яких чільне місце посилає Національна асоціація адвокатів України.

Ключові слова: забезпечення, адвокатура, шляхи вдосконалення, Національна асоціація адвокатів України.

Актуальність теми. Одним із найважливіших інститутів громадянського суспільства, що офіційно закріплені у чинному законодавстві, є інститут адвокатури, особливістю функціонування якого є його професійні основи. Сучасний етап розвитку української державності пов'язаний зі сприятливим для адвокатури оновленням законодавства, що відкриває нові можливості для підвищення ефективності її правозахисної діяльності.

Формуються наші уявлення про роль адвокатури в реалізації громадянського суспільства в Україні і забезпеченні захисту прав і свобод особи.

Стосовно держави адвокатура отримує реальну незалежність. Стосовно суспільства вона перетворюється на інструмент забезпечення захисту його інтересів. Ці процеси потребують усвідомлення, оцінки й стимулювання. Отже, вони мають бути осмислені з точки зору їх цілей і засобів досягнення.

Стан наукового дослідження. Проблему визначення шляхів розвитку адвокатури як об'єкту адміністративно-правового забезпечення у своїх працях досліджували Л. Б. Алексєєв, М. Ю. Барщевський, В. П. Божьев, Т. В. Варфоломєєва, Д. П. Ватман, Ю. М. Грошевой, О. І. Жуковська, В. В. Лєоненко, В. В. Медведчук, М. М. Міхеєнко, О. Р. Міхайленко, Г. М. Резник, С. Ф. Сафулько, О. Д. Святоцький та ін. Ці роботи служать фундаментальною базою для подальшого дослідження зазначених питань.

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, що з'явилися останнім часом,

шляхи розвитку адвокатури як інституту громадянського суспільства уявляються нам недостатньо дослідженими і вимагають подальшої розробки.

Метою і завданням статті є дослідження шляхів вдосконалення адміністративного законодавства щодо забезпечення діяльності адвокатури в Україні.

Виклад основного матеріалу. Військове загострення на сході України, політична та економічна нестабільність, зниження рівня соціального добробуту населення призвели до потреби визначення нових підходів та напрямів діяльності адвокатури загалом та її органів самоврядування, серед яких чільне місце посідає Національна асоціація адвокатів України.

Вироблення нових шляхів для розбудови адвокатури України потребує створення дієвої системи з поступовим реформуванням кожного з напрямів діяльності і функціонування адвокатури. Так, потребують урахування в процесі модернізації такі аспекти:

- засади реформування системи адвокатури України;
- принципи, на яких будується реформування адвокатури;
- основні вектори реформування адвокатури;
- завдання, які стоять перед реформою адвокатури.

Інституційний розвиток можна назвати одним із головних принципів подальшого реформування української адвокатури, се-

ред яких також слід відзначити єдність адвокатських об'єднань у межах всієї держави, організацію відносин з органами державної влади на основі партнерства, реформування інституту адвокатури відповідно до вже існуючих міжнародних принципів і стандартів як у галузі надання юридичної допомоги, так і в адвокатській діяльності, позиціонування адвокатури як незалежної самоврядної організації, підпорядкованої інтересам не держави, а суспільства і спрямованої на забезпечення положень ст. 59 Конституції України, а саме на надання професійної юридичної допомоги [1].

На наш погляд, розвиток вітчизняної адвокатури має відбуватися за такими напрямками:

- модернізація вітчизняної правової системи у сфері діяльності адвокатури за рахунок імплементації міжнародних норм в Українську правову базу;

- ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу вимагає перегляду всього процесуального законодавства у бік підвищення гарантій діяльності адвокатури, забезпечення та збереження гарантій незалежності адвокатів під час виконання своїх повноважень;

- вдосконалення корпоративних вітчизняних норм у бік формування самостійної, незалежної і єдиної системи адвокатських об'єднань України;

- поступове запровадження правової системи, подібної до європейських стандартів, з урахуванням побудови єдиної системи підготовки фахівців у сфері юриспруденції, які мали б можливість повноцінно використовувати свої дипломи у будь-якій країні Європейського Союзу;

- побудова матеріально-фінансової системи, спроможної в повному обсязі забезпечити професійну підготовку висококваліфікованих спеціалістів, здатних до саморозвитку та вдосконалення.

Нині в Україні існують всі передумови для подальшого реформування інституту адвокатури. Проте перед нею постає й ціла низка проблем. Це, зокрема, невідповідність українського законодавства міжнародним стандартам у галузі надання кваліфікованої юридичної допомоги та організації діяльності адвокатури; відсутність механізму реалізації принципу рівності сторін у суді; недосконалість механізму надання юридичної допомоги; відсутність правового регулювання діяльності адвокатів на території інших держав; відсутність безперервної і цілісної системи підготовки та перепідготовки професійних кадрів адвокатури; наявність певної залежності адво-

катських утворень від діяльності органів державної влади; нестача самостійного, корпоративного регулювання адвокатських утворень; відсутність реальної незалежності адвокатів [1].

Слід підтримати думку К. Коваль, яка зазначає, що існує два можливих варіанти: еволюційний і революційний [1]. Вибираючи стратегію розвитку української адвокатури, необхідно враховувати переваги і недоліки еволюційного і революційного шляху. Багато фактів говорять про перевагу еволюційного шляху. Річ у тому, що адвокатська корпорація існує не автономно від інших соціальних інститутів, наприклад, вона тісно пов'язана із судовою системою.

Так, з урахуванням міжнародних стандартів адвокатської діяльності для підвищення рівня вітчизняної адвокатури необхідно спрямувати зусилля на: підвищення правового рівня населення щодо усвідомлення потреби у висококваліфікованих адвокатах; визнання вітчизняних органів самоврядування адвокатів на міжнародній арені (інтеграція української адвокатської спільноти у світову адвокатську спільноту); компіляція вітчизняної правової системи з європейською правовою парадигмою; імплементація кращих здобутків міжнародних стандартів адвокатської діяльності у вітчизняну правову систему; запровадження постійної професійної підготовки шляхом проходження стажування у закордонних адвокатських об'єднаннях; розвиток зв'язків з об'єднаннями адвокатів інших розвинених держав для обміну досвідом роботи, спільного вирішення актуальних проблем адвокатури тощо; розширення співпраці між державними органами та органами самоврядування адвокатури з метою забезпечення гарантій незалежності адвокатури; розширення зовнішніх контактів, зокрема, з міжнародними правничими асоціаціями (ІВА, ССВЕ, АВА); проведення конференцій, круглих столів та науково-практичних конференцій із залученням міжнародних фахівців; збільшення ролі органів самоврядування адвокатури в законодавстві; залучення відомих національних та закордонних науковців до обговорення проблем адвокатури і суспільства України та вироблення пропозицій щодо їх вирішення; розробка методичних рекомендацій адвокатам у сфері надання правової допомоги, захисту своїх професійних прав та інтересів та захисту від неправомірних дій представників державних органів [2, с. 84].

На нашу думку, лише виважена послідовна політика у сфері адміністративно-правового забезпечення адвокатури дасть

змогу максимально наблизитись до міжнародних стандартів

Слід наголосити на тому, що основними векторами діяльності адвокатури повинні стати тенденції до повної реалізації статусних функцій та повноважень в організаційній діяльності органів адвокатського самоврядування та адвокатури в цілому; визначення основних чинників, які впливають на неухильне дотримання норм, що регламентують та закріплюють основні права та обов'язки людини і громадянина.

Цікавою є позиція К. Коваль, яка зазначає, що з метою оптимізації забезпечення діяльності адвокатури слід розширити участь органів адвокатського самоврядування у законотворчій діяльності країни та розвиток міжнародної співпраці; підвищити стандарти здійснення адвокатської діяльності; активізувати аналіз та формування громадської думки щодо роботи органів адвокатського самоврядування, донесення її до органів адвокатського самоврядування, налагодження тісної співпраці між органами адвокатського самоврядування, а саме: налагодження максимально ефективної системи комунікації; надання правових висновків до проектів нормативно-правових актів задля уникнення ризиків порушення прав людини та громадянина, будь-яких форм дискримінації, корупційних діянь тощо; здійснення наукового забезпечення підготовки правових позицій; організація круглих столів із представниками іноземних юридичних та адвокатських утворень; участь у законотворчій роботі, зокрема в напрямі покращення гарантій професійних прав адвокатів та розширення їх процесуальних повноважень у судах; надання форумам адвокатів статусу міжнародних науково-практичних конференцій [1].

На наш погляд, слід виокремити основні завдання реформування адміністративно-правового забезпечення адвокатури, а саме:

- підвищення ролі Національної асоціації адвокатів України;
- інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності адвокатського самоврядування України;
- формування соціальної системи опитування і моніторингу діяльності адвокатського самоврядування і адвокатури загалом;
- збільшення кількості заходів, спрямованих на обмін досвідом між адвокатськими об'єднаннями (конференції, круглі столи тощо);
- обговорення та винесення на публічне обговорення найбільш актуальних та спірних питань у діяльності адвокатури загалом;

– імплементація вітчизняної адвокатури у міжнародне співтовариство;

- посилення ролі вітчизняної адвокатури на міжнародно-правовій арені;
- приведення вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства Європейського Союзу;
- імплементація кращих норм регулювання та організації адвокатської діяльності, що існують у законодавстві інших країн, у законодавство України;
- проведення підвищення кваліфікації та перекваліфікації адвокатів;
- організація підтримки адвокатів у проходженні стажування за кордоном.

Завданням стратегічного плану розвитку адвокатури України має бути:

- визначення місії та напрямів розвитку НААУ на національному та регіональних рівнях;
- погодження факторів завоювання довіри адвокатів;
- встановлення пріоритетів у вирішенні наявних проблем в адвокатурі України [3, с. 19].

Так, є потреба у створенні розгалуженої системи комунікацій між учасниками всієї правової системи, що впливає на стратегію реформування судової системи та стратегічний судовий захист.

Стратегічний судовий захист – це важливий інструмент, за допомогою якого правозахисники, адвокати та юристи мають змогу впливати на політику держави у сфері прав людини. Тому надзвичайно важливим є проведення спеціальних освітніх заходів з метою ознайомлення учасників зі специфікою проведення судових тяжб. Для цього необхідно включити до плану заходів НААУ низку семінарів та тренінгів, під час яких досвідчені адвокати та правозахисники поділяться досвідом роботи зі стратегічними справами [1].

На нашу думку, для реалізації визначеної стратегії необхідно таке:

- комплексний розгляд резонансних справ, можливо, навіть колегіальне обговорення найбільш важких питань;
- аналіз та узагальнення наданої інформації з боку експертів і спеціалістів;
- матеріально-фінансове забезпечення особи у разі її неплатоспроможності;
- обмін досвідом між учасниками.

Однією з нагальних потреб для повноцінного розвитку адвокатури в Україні є створення дієвих центрів з надання юридичної консультації та підвищення кваліфікації. Успішне функціонування моделі системи підвищення кваліфікації адвокатів можливе за наявності: 1) створення програм,

планів та правил прийому та напрямів підвищення кваліфікації; 2) створення бази (фінансової, матеріальної та кадрової) для повноцінної роботи установи; 3) організації підбору висококваліфікованих спеціалістів; 4) запровадження заочної та дистанційної форм навчання та підвищення кваліфікації адвокатів; 5) встановлення дисциплінарної відповідальності за несвоєчасне або неповне виконання програми підвищення кваліфікації.

Запровадження інституту безоплатної правової допомоги викликало необхідність створення бази для контролю за оплатою праці адвокатів, якості надання правової допомоги та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. На наш погляд, необхідно створити окремий підрозділ, який, окрім органів самоврядування, опікувався б функціонуванням та діяльністю адвокатури.

Із прийняттям державної позиції щодо надання більшої автономії регіонам постає питання про створення окремого органу, до функціональних обов'язків якого має входити повноцінний захист прав адвокатів.

Важливим кроком на шляху реформування правової системи повинно стати забезпечення на належному рівні дотримання прав адвокатів, серед яких одним із головних є гарантія адвокатської таємниці та невтручання в адвокатську діяльність з боку органів досудового розслідування і держави загалом.

Так, насамперед, слід зазначити, що забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі;

Забороняється прослуховування телефонних розмов адвокатів у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю без санкції Генерального прокурора України, його заступників, прокурорів Республіки Крим, області, міста Києва.

Не може бути внесено подання органом дізнання, слідчим, прокурором, а також винесено окрему ухвалу суду щодо правової позиції адвоката у справі. Адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками процесу. Кримінальна справа проти адвоката може бути порушена тільки Генеральним прокурором України, його

заступниками, прокурорами Республіки Крим, області, міста Києва.

Адвоката не можна притягнути до кримінальної, матеріальної та іншої відповідальності або погрожувати їй застосуванням у зв'язку з наданням юридичної допомоги громадянам та організаціям згідно із законом. Професійні права адвоката, що охороняються законом, закріплені у ст. 20 Закону «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», а також у спеціальних законах щодо конкретних видів його діяльності. Однак механізми охорони їх законом є недосконалими, а гарантії адвокатської діяльності, які мають забезпечувати в тому числі й реалізацію цих прав у повному обсязі, недостатні для забезпечення належного виконання адвокатом професійних повноважень [4, с. 22-24].

Кожне надане адвокату професійне право повинно беззастережно виконуватися без перешкод з боку будь-якої особи. Порушення цих прав, створення перешкод у їх здійсненні неприпустимі, а в разі допущення таких порушень і перешкод особи, які скоїли ці дії, мають нести сувору відповідальність. Зміст «встановлених законом гарантій їх (захисника, представника) діяльності», а також професійної таємниці, на які міститься посилення у ст. 397 КК, не визначено [5, с. 17].

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у статті 23 прямо вказує на перелік гарантій адвокатської діяльності, не виділяючи в окрему категорію професійні гарантії адвоката, які чітко регламентовані Кримінальним процесуальним законодавством. На наш погляд, головною у професійній діяльності адвоката є заборона вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. Із цього приводу зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом.

Гарантії адвокатської діяльності потребують значного розширення і приведення у відповідність із чинним законодавством. Так, у КПК наведено лише деякі із цих гарантій стосовно захисника: заборона огляду, розголошення чи вилучення дізнавачем, слідчим, прокурором, судом без згоди захисника документів, пов'язаних

із виконанням ним його обов'язків при участі у справі. Ми погоджуємося з думкою М.В. Лотоцького, який зазначає, що ця норма сформульована некоректно, оскільки в даному разі захисник не може дати на це згоди, тому що такі документи становлять адвокатську таємницю, бо містять відомості, одержані адвокатом під час здійснення професійних обов'язків (ст. 22 Закону «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»), і заборона їх розголошення є абсолютною й не може пов'язуватися з будь-якими дозволами на це. Правила адвокатської етики такий дозвіл пов'язують лише з інформацією, яка носить конфіденційний характер і не обіймається предметом адвокатської таємниці, виходить за її межі. КПК надає можливість допитати адвоката як свідка у разі звільнення його від обов'язку зберігати професійну (а не адвокатську) таємницю особою, яка довірила йому ці відомості [6, с. 14].

Відповідно до Конституції України на адвоката покладено виняткове право представляти інтереси особи у кримінальному провадженні. Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює гарантії професійної діяльності адвоката при виконанні своїх безпосередніх функцій: наприклад, надання права захиснику мати конфіденційні побачення з підозрюваним чи обвинуваченим (а після першого допиту такі побачення дозволяються без обмеження їх кількості та тривалості). Це право не може обмежуватися або будь-яким чином ущемлюватися, побачення не може не надаватися.

Заборона будь-якого втручання в адвокатську діяльність пов'язана зі специфікою виконуваних адвокатом професійних функцій. Правила адвокатської етики встановлюють, що адвокат не повинен, виконуючи доручення клієнта, керуватися вказівками інших осіб стосовно змісту, форм, методів, послідовності й часу здійснення його професійних прав і обов'язків, якщо вони суперечать його власній уяві про оптимальний варіант виконання доручення. До кола осіб, яких не можна допитати як свідків із питань, що становлять адвокатську таємницю, слід віднести, крім адвоката, його помічника, посадових осіб адвокатського об'єднання (наприклад, завідувача, його заступника), технічних працівників. Правила адвокатської етики передбачають, що інші адвокати об'єднання не можуть приймати доручення, виконання якого може потягти за собою розголошення відомостей, конфіденційність яких охороняється цими Правилами. Зокрема, це стосується випадків, коли діяльність адвокатів здійснюється в од-

ному приміщенні, коли вони користуються технічними послугами одного й того самого технічного персоналу, спільною офісною технікою, перебувають під час здійснення професійної діяльності у відносинах регулярного спілкування, пов'язаного з технічними особливостями організації роботи об'єднання [2, с. 83].

Закон також не містить будь-яких норм, які передбачають або встановлюють спеціальну відповідальність за порушення прав адвокатів.

Зараз адвокатура стикається з небажанням держави вести повноцінний діалог. Необхідно додатково лобювати цілу низку гарантій незалежності адвокатів. Слід докласти багато зусиль для подальшого реформування в адвокатських колективах, причому це мають бути зусилля самих адвокатів, учених-правників та експертів. Залишитися тільки ініціювати, розробити, видати в цілому, затвердити і направити їх уповноваженому органу. Для цього ми активно включилися в процес внесення змін до закону про адвокатуру, КПК, Податкового кодексу [1].

Висновок

Таким чином, сучасне адміністративно-правове забезпечення адвокатури розвивається в складних політичних, економічних та навіть культурних умовах. Так, уся правова система перебуває під пильною увагою громадськості, міжнародних спостерігачів та взагалі всієї світової спільноти. Повноцінне входження України до Європейського Союзу потребує імплементації європейського законодавства до вітчизняного правового поля, а дотримання прав і свобод людини і громадянина є невід'ємною частиною цього процесу. На цьому полі адвокатура повинна стати прикладом для всього суспільства.

Роль адвокатури повинна бути посилена обов'язковою участю адвокатів в ухваленні та узгодженні законопроектів, які стосуються захисту прав громадян.

Список використаних джерел

1. Коваль К. Стратегія розвитку адвокатури України [Електронний ресурс] / К. Коваль // Юридична газета. – 2014. – № 24-25 (418-419). – Режим доступу : [http://dega.ua/pdf/news/%E2%84%9624-25%20\(418-419\).pdf](http://dega.ua/pdf/news/%E2%84%9624-25%20(418-419).pdf)
2. Вільчик Т.Б. Проблеми законодавчого регулювання організації і діяльності адвокатури / Т.Б. Вільчик // Матеріали міжн. наук.-практ. семінару. – Х., 2006. – С. 82–84.
3. Татаров О.Ю. Реформа адвокатури – невід'ємна гарантія змагальності на досудовому провадженні / О.Ю. Татаров // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удо-

сконалення діяльності судових і правоохоронних органів України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20 квітн. 2012 р.) / М.Й. Курочка, О.І. Левченко, В.І. Галаган [та ін.]. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 18–21.

4. Захарова С. І. Нотаріат та адвокатура України / С. І. Захарова. – Херсон, 2010. – 87 с.

5. Лахтіонова Р. Організаційно-правові форми здійснення адвокатської діяльності / Р. Лахтіонова // Адвокатське бюро. – 2013. – № 1. – С. 16–20.

6. Лотоцький М.В. Адвокатура як суб'єкт запобігання злочинам : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.В. Лотоцький. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

Стаття посвячена дослідженню шляхів удосконалення адміністративного законодавства відносно забезпечення діяльності адвокатури в Україні. На основі аналізу наукових точок зору і відповідних нормативно-правових актів розроблено авторське бачення подальшого розвитку інституту адвокатури в Україні на сучасному етапі. Встановлено необхідність визначення нових підходів і напрямків діяльності адвокатури в цілому і її органів самоуправління, серед яких видне місце займає Національна асоціація адвокатів України.

Ключевые слова: обеспечение, адвокатура, пути совершенствования, Национальная ассоциация адвокатов Украины.

The article is devoted research of ways of perfection of administrative legislation in relation to providing of activity of advocacy in Ukraine, on the basis of analysis of scientific points of view and proper normatively legal acts author vision of subsequent development of institute of advocacy is developed in Ukraine on the modern stage. The necessity of determination of new approaches and directions activity of advocacy is set on the whole and its organs of self-government, among which a considerable place is occupied by the National association of bars of Ukraine.

Key words: providing, advocacy, ways of perfection, National association of bars of Ukraine.

